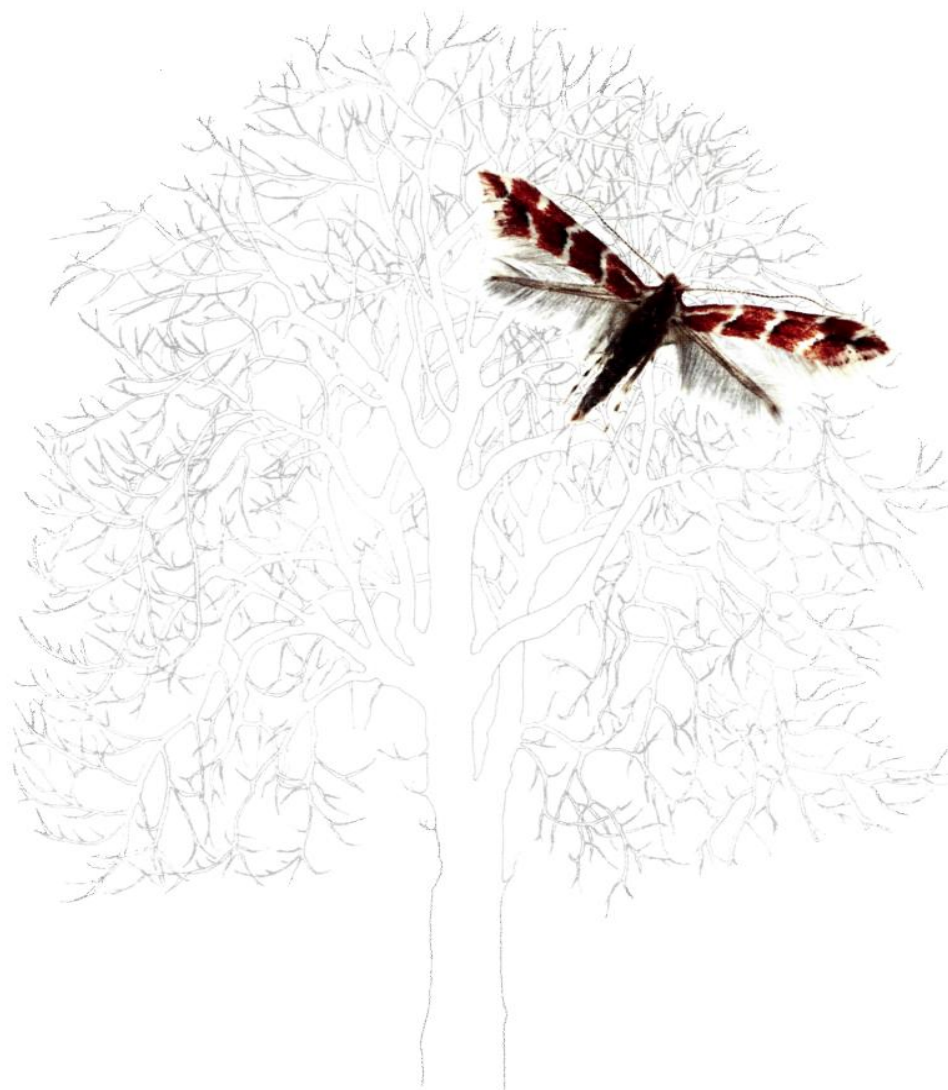

BELGIAN FAUNA
AND ALIEN SPECIES

Edited by
Marc PEETERS & Jackie L. VAN GOETHEM

BRUSSELS 2002

Rekolonisatie van steenmarter *Martes foina* in Vlaanderen

K. VAN DEN BERGE, V. VAN DEN EYNDE & F. BERLENGEE

Situering en doelstelling

Marterachtigen *Mustelidae* gelden als goede indicatoren voor de kwaliteit van specifieke habitats en van hun inbedding in een ruimere landschappelijke context. Zij hebben van nature een relatief lage dichtheid (grote territoria), waardoor het kunnen opbouwen van leefbare populaties alleen mogelijk is op het niveau van landschappen of ecoregio's. Het duurzaam aanwezig zijn van deze soorten geeft dan ook uitdrukking aan het functioneren van landschappen in termen van ecologische infrastructuur, connectiviteit, permeabiliteit, versnippering, barrières, enz. Tegelijk bezetten zij als toppredatoren een belangrijke ecologische niche. Dit vereist een duurzaam prooiaanbod ("paraplusoor"), maakt hen kwetsbaar voor accumulatie van toxische contaminanten, terwijl zij daardoor ook onvermijdelijk op diverse vlakken in confrontatie (kunnen) treden met menselijke belangen (schade aan pluimvee of jachtoogst).

Binnen deze context wil het "Populatie-ecologisch onderzoek marterachtigen in Vlaanderen", als eerste essentiële stap, inzicht verwerven in het geografisch voorkomen van de diverse soorten marterachtigen, hun dichtheden en de mogelijke trends daarbij.

Materiaal en methode

Marternetwerk

Voor soorten met een sterk verborgen levenswijze is het verzamelen van verkeersslachtoffers een belangrijke bron van informatie. Daartoe werd, in nauwe samenwerking met het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen (G. LENGLET), sinds 1997 een netwerk opgericht van vergunninghoudende vrijwilligers en een veertigtal diepvriezers.

Historische bronnen

Raadpleging van de -bepaalde- historische bronnen laat een voorzichtig reconstructie van de vroegere verspreiding en status toe. Onder de geschreven bronnen is vooral

het tijdschrift "Chasse et Pêche" (Royal St.-Hubert Club de Belgique), als weekblad vanaf 1882 (helaas zonder index) van belang. Natuurhistorische werken zijn er nauwelijks, informatie uit archieven of via heemkunde is niet systematisch ontsluitbaar en dus eerder slechts toevallig beschikbaar. In die context treedt ook het relatief grote belang van mondelinge getuigenissen ("oral history") naar voren, alhoewel ook deze informatiebron niet systematisch is.

Bronnenkritiek

Op taalkundig vlak valt in Vlaanderen het onderscheid tussen boommarter en steenmarter best mee, gezien de vroegere literatuur nagenoeg uitsluitend Franstalig was (marte versus fouine), in tegenstelling tot de situatie in bv. Nederland waar veel meldingen als "marter" werden genoteerd. Op biologisch vlak (onderscheid tussen beide soorten) stelt zich wel een essentieel probleem, hoewel dit vooral t.a.v. de veel zeldzamere boommarter geldt (onderschatting).

Gezien de vangstresultaten van jachtwachters vermeld in Chasse et Pêche als belangrijkste historische informatiebron gelden, dienen zij tegelijk in relatie gezien te worden met het publicatiebeleid van dit tijdschrift. De "Franstaligheid" blijkt daarbij geen rol te hebben gespeeld: er werden inderdaad evengoed Vlaamse als Waalse gegevens gepubliceerd (ook de Vlaamse jagerij was destijds hoofdzakelijk francofoon, bovendien verscheen na WO II ook een Nederlandstalige, vertaalde versie). De zeldzaamheid (spektakelwaarde) van de gedode soorten speelde niet echt een rol, vermits het initiële uitgangspunt het aanmoedigen van de verdelging zelf was en ook heel gewone soorten werden vermeld.

Ook (het mogelijk gebrek aan) biologische kennis op vlak van de juiste soortdeterminatie is, in het geval van de steenmarter, niet echt relevant. Ondanks het feit dat de redactie klaarblijkelijk steunde op plaatselijke en tijdelijke correspondenten, lijkt hierdoor geen geografisch vertekend beeld te ontstaan inzake de herkomst van de informatie: die blijkt verspreid uit geheel België te komen.

De tijdsgeest daarentegen speelde wel een belangrijke rol: vanaf de jaren 1960 werd de verdelging niet meer onomwonden gepromoot en toegejuicht, en werd zelfs actief opgeroepen tot een gemilderd taalgebruik. Dit heeft voor gevolg dat de informatie over (o.a.) martervangsten vanaf dan grotendeels wegvalt.

Resultaten van de historiek

Van vóór 1970 zijn geen gedocumenteerde onderzoeken beschikbaar, enkel wat (vage) opinies:

- "tres commune partout" volgens DE SELYS LONG-CHAMPS (1842), DEBY (1848) en QUINET (1899);
- "commune partout, elle n'est nulle part tres répandue pour des raisons qui nous échappent" (PHILIPON 1934).

In FRECHKOP (1958 & 1959) is geen informatie vermeld met betrekking tot Vlaanderen.

Wat vangstresultaten betreft, zijn er voor Vlaanderen geen meldingen van vóór WO II. Wel werden in Jodoigne, gelegen in oostelijk Waals-Brabant en grenzend aan Vlaanderen, 9 exemplaren gevangen in 1912.

Na WO II vertonen de vangstmeldingen een opvallende concentratie in oostelijk Vlaams-Brabant, de zuidgrens van Antwerpen, en de zuidelijke regio van Limburg: St.-Truiden, winter 1946-47: 8 ex.; Lubbeek, dec. 1946: 6 ex.; Westerlo, najaar 1947: 12 ex.; Korbeek-Lo, 1950-51: 1 ex.; Huldenberg, 1949-50: 15 ex.; Diepenbeek, 1950: 1 ex.; Gingelom, 1955: 36 ex.; Vliermaalroot, 1960: 1 ex.

Dit wordt voor Limburg bevestigd door ANON. (1953): "(...) dit voorjaar opmerkelijk veel fluwijnen gevangen, daar waar er anders zeldzaam voorkwamen". Voor Bachte-Maria-Lerne (als buitenbeentje in Oost-Vlaanderen), wordt in 1950 opgetekend: 117 "mordants", waaronder "fouines".

De vroegere verspreidingskaarten geven het volgende beeld:

- VAN DEN BRINK (1978): niet in Vlaanderen (uitgez. Voerstreek);
- Waters en Bossen (1981): niet in Vlaanderen, uitgez. noordelijk Limburg (verwarring boommarter?);
- KALPERS & LIBOIS (1982): bevestiging oostelijk Vlaams-Brabant & zuidelijk Limburg;
- HOLSBEEK *et al* (1986): manifest aanwezig oostelijk Vlaams-Brabant & zuidelijk Limburg, elders diffuus.

Ook in Noord-West-Frankrijk (LIBOIS & WAECHTER 1991) en in Nederland (BROEKHUIZEN & MÜSKENS 1992) blijken steenmarters in die periode grotendeels verdwenen geweest te zijn.

Als (voorzichtig) beeld treedt voor Vlaanderen volgende historiek naar voren. Ongetwijfeld kwam de steenmarter

ooit algemeen voor, maar door jacht en verdelging zijn de aantallen sinds minstens een eeuw heel sterk teruggelopen. Na WO II kon zich, vanuit het zuiden, een bolwerk ontwikkelen in oostelijk Vlaams-Brabant en zuidelijk Limburg, terwijl de soort elders slechts heel diffuus aanwezig bleek te zijn.

Opmars van de steenmarter

Vanaf de jaren 1960 werd er in Midden-Europa een algehele toename vastgesteld. In Nederland trad een herkolonisatie van de oostelijke gordel op vanaf de jaren 1970 (BROEKHUIZEN & MÜSKENS 1992). Voor Noord-West-Frankrijk werd tijdens de periode 1990-1995 een duidelijke toename geobserveerd (FOURNIER 2000).

Binnen deze "internationale context" is in Vlaanderen een opmerkelijke dichtheidstoename en areaaluitbreiding op gang gekomen vanaf de jaren 1990. Vanuit het "historische" bolwerk Leuven-Voeren voltrok zich een manifeste noordwaartse uitbreiding, waarbij oostelijk Vlaams-Brabant en nagenoeg geheel Limburg thans reeds volledig geherkoloniseerd zijn. Vandaar uit lijkt zich momenteel een verdere noordwaartse doorsijpeling te voltrekken naar Antwerpen. Daarnaast blijkt ook de zuidelijke regio van de provincies West- en Oost-Vlaanderen actueel manifest geherkoloniseerd te zijn, met een analoge noordwaarts gerichte doorsijpeling over de rest van deze provincies. Deze areaaluitbreiding is vermoedelijk een uitvloeisel van de huidige populatietrend in Noord-Frankrijk en Henegouwen.

Referenties

- ANON., 1948. Résultats de piégeage. *Chasse et Pêche*, 2/48: 75.
- ANON., 1951. Vangsten van schadelijke dieren. *Chasse et Pêche*, 5/48: 239.
- ANON., 1953. Rapporten van onze agenten. *Chasse et Pêche*, 3/53: 151-153.
- Bestuur van Waters en Bossen, 1981. Onderzoek naar de fauna - Verspreidingskaart steenmarter (*Martes foina* ERXLEBEN). Bestuur van Waters en Bossen, Brussel.
- BROEKHUIZEN, S. & MÜSKENS, G.J.D.M., 1992. Steenmarter *Martes foina* (ERXLEBEN, 1777). In: BROEKHUIZEN *et al*, Atlas van de Nederlandse zoogdieren. Sticht. Uitg. KNNV, Utrecht: 336 pp.
- DE SELYS-LONGCHAMPS, E., 1842. Faune beige. Dessain, Liège & C. Muquart, Bruxelles: 310 pp.
- DEBY, J., 1848. Histoire naturelle de la Belgique - Mammifères. Ed. A. Jamar, Bruxelles: 198 pp.
- FOURNIER, A., 2000. Les Mammifères de la région Nord - Pas-de-Calais. *Le Héron*, 33 (n° spécial): 192 pp.
- FRECHKOP, S., 1958. Faune de Belgique - Mammifères. IRScNB, Bruxelles: 545 pp.
- FRECHKOP, S., 1959. De la coexistence de la martre et de la

- fouine en Belgique. *Meded. Kon. Belg. Inst. Natuurwet.*, 35, 7: 1-16.
- HOLSBEEK, L., LEFEVRE, A., VAN GOMPEL, J. & VANTORRE, R., 1986. Zoogdieren-Inventarisatie van Vlaanderen (1976-1985). Nationale zoogdierenwerkgroep, *Euglena* (extra nummer): 116 pp.
- KALPERS, J. & LIBOIS, R.M., 1982. La Fouine, *Martes foina* (ERXLEBEN, 1777). In: LIBOIS, R.M., Atlas provisoire des mammifères sauvages de Wallonië. *Cah. d'Eth. appl.*, 2 (1-2): 100-105.
- LIBOIS, R.M. & WAECHTER, A., 1991. La Fouine (*Martes foina* ERXLEBEN, 1777). *Encycl. des Carn. de France*, 10, SFEPM, Nord s/Erdre: 53 pp.
- PHILIPON, A., 1934. La Fouine. *Chasse et Pêche*, 51 (32): 885-886.
- QUINET, 1899. Les Canardières: les ennemies de la canardière. *Chasse et Pêche*, 18 (4): 50-51.
- VANDEN BRINK, F.H., 1978. Zoogdierengids. Elsevier, Amsterdam, Brussel: 274 pp.

Koen VAN DEN BERGE
Veerle VAN DEN EYNDE
Filip BERLENGEE

Instituut voor Bosbouw en Wildbeheer
Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap
Gaverstraat 4
B-9500 Geraardsbergen